

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Кафедра психології і педагогіки

НЕГАТИВНІ РИСИ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ
ДО НАВЧАННЯ

Курсова робота

Виконала студентка ФСНСТ-3

спеціальності «Психологія»

Денисенко Валерія Геннадіївна

Науковий керівник

кандидат психологічних наук,

доцент Л. В.Копець

Київ-2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ РИС У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ.....	6
1.1. Психологічні аспекти адаптації студентів ЗВО.....	6
1.2. Негативні риси особистості та їх роль в процесі адаптації студентів до навчання.....	9
1.3. Психологічний зміст вимірів «Темної тріади» та їх адаптивність в контексті навчання.....	11
1.3.1. Адаптивний потенціал макіавеллізму.....	11
1.3.2. Нарцисизм як умова успішної соціальної адаптації.....	12
1.3.3. Психопатія як найбільш «темна» риса тріади.....	13
Висновки до розділу 1.....	14
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РИС «ТЕМНОЇ ТРИАДИ» НА УСПІШНІСТЬ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ.....	15
2.1. Методологія та організація дослідження.....	15
2.2. Взаємозв'язок рис «Темної тріади» із рівнем адаптованості студентів	16
2.3. Практичні рекомендації для психологів ЗВО в досягненні адаптованості студентів	19
Висновки до розділу 2.....	21
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	25
ДОДАТКИ	28

ВСТУП

Достатньо довгий час у фокусі уваги науковців перебували позитивні особистісні якості. Наразі можна помітити зростання інтересу дослідників та широкого загалу до негативних рис особистості, зокрема «Темної тріади», компонентами якої виступають макіавеллізм, нарцисизм та психопатія (у субклінічних формах їх прояву).

Дослідження «Темної тріади» помітно актуалізувалися в психології останнього десятиліття, адже в популяції певною мірою, в тих чи інших ситуаціях такі якості проявляються і трактуються неоднозначно, достатньо часто позитивно. Незважаючи на назву, риси «Темної тріади» також не можуть бути визнаватися дезадаптивними. Враховуючи це, феноменологія Темної тріади потребує більш детального аналізу, зокрема в контексті адаптації студентів. Наразі саме проблема адаптованості студентів до навчання у ЗВО є однією з актуальних проблем, що широко досліджуються в педагогіці та психології. З огляду на це актуальним є окреслення «оптимальних» вимірів нарцисизму, макіавеллізму та психопатії як рис, що можуть визначати адаптацію студентів до навчання. Тож **актуальність** нашого дослідження зумовлена підсиленням інтересом до негативних рис особистості та потребою в ґрунтовнішому вивченні їх як детермінант адаптивних процесів у контексті навчання студентів.

Об'єктом дослідження є негативні риси особистості в контексті адаптації студентів, а **предметом** – вплив негативних особистісних рис на процес адаптації студентів до навчання.

Метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження адаптаційного потенціалу рис «Темної тріади», а також визначення їхнього впливу на успішність адаптації студентів. Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

1. Визначити психологічні особливості адаптації студентів до навчання.

2. Дослідити роль негативних рис особистості в контексті пристосування студентів до навчання.

3. Емпірично вивчити адаптаційний потенціал рис «Темної тріади» в процесі навчання студентів.

4. Дослідити зв'язки між окремими компонентами «Темної тріади» та рівнем адаптованості студентів до ЗВО.

5. Розробити практичні рекомендації з підвищення рівня адаптованості студентів до навчання для психологів ЗВО.

Гіпотеза дослідження: негативні риси особистості мають адаптаційний потенціал в контексті пристосування студентів до навчання.

Теоретичною базою нашого дослідження визначено праці Т. Спіріної, Д. Полхуса, А.Фергема, К. Вільямса, В. Шейнова та ін. За 20 років з часів введення поняття «Темної тріади» вона була проаналізована у великій кількості академічних публікацій, зокрема в роботах Д. Джонса, С. Річардса, К. Джонасона, Дж. Тоста та ін. Питання адаптації студентів до умов навчання у ЗВО розглядаються в працях Т. Алексєєвої, В. Демченка, В. Скрипника, І. Соколової, Ю. Бочонкової, Л. Литвинової, Т. Резника тощо.

Наукова новизна нашої роботи полягає в доповненні відомостей про адаптивний потенціал негативних рис особистості та вивчення «Темної тріади» в контексті адаптації студентів до навчання, зокрема у встановленні зв'язку між окремими складовими Темної тріади та видами адаптації студентів до ЗВО. Дослідження негативних рис особистості покликане доповнити зворотний бік «позитивної психології» вивченням «темної» сторони особистісних характеристик.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати та розроблені нами рекомендації можуть бути корисними в роботі практичних психологів та сприятимуть формуванню більш оптимальних підходів до роботи

з молодими людьми, яким притаманні «темні» риси, в широкому контексті соціальних ситуацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ РИС У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

1.1. Психологічні аспекти адаптації студентів ЗВО

Студентство – це особливий етап життя, який характеризується своєрідними умовами: навчання, спілкування, набуття професійного досвіду. Вступаючи до закладу вищої освіти, юна особа зіштовхується зі зміною звичного життя, що зумовлює з необхідністю адаптаційні процеси.

Проблема адаптації студентів на початковому етапі професійної підготовки займає одне з центральних місць у психолого-педагогічних дослідженнях. Термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового знання. Дослідники ще не встановили єдиний зміст цього поняття. Окремі автори розглядають адаптацію як процес, результат «пристосування», інші – як «взаємодію» людини з людиною (певним колективом, групою) або людини з середовищем [7, с. 43]. На нашу думку, адаптація студентів передбачає обидва ці явища, адже є процесом і результатом, по-перше, пристосування до нових умов навчання, а, по-друге, взаємодії з новими людьми (одногрупниками, викладачами тощо), входження в нове соціальне оточення та засвоєння його норм.

Проблемі адаптації студентів до навчання у ЗВО присвячено багато праць, зокрема В. Л. Кікоть, В. А. Петровський, О. В. Симоненко, М. І. Лісіна, А. В. Фурман, Е. Еріксон, Д. Клаузен, З. Фройд та ін.. Процес пристосування до нової соціальної ролі першокурсників вивчали В. Демченко, Т. Алексєєва, О. Кузнєцова, В. Скрипник та ін.

Період вступу до закладу вищої освіти та початок навчання в ньому переважно співпадає з юнацьким віком і пов'язаний з нормативними кризами, зокрема кризою становлення особистості, вибору життєвого шляху [6]. Саме в ці роки відбувається становлення «Я», зміна ставлення до моральних цінностей, мети життя, дружби, кохання тощо. У період здобування вищої освіти молода людина

зіштовхується із багатьма проблемами, пов'язаними з початком дорослого життя, серед яких не лише зміна оточення та нові умови життєдіяльності, а й можлива необхідність заробітку, переїзд до іншого міста й віддалення від сім'ї, проживання в гуртожитку, що, безумовно, супроводжується стресом і вимагає освоєння та пристосування [8, с. 183]. З 2020 року студенти також адаптуються до дистанційної форми навчання. З одного боку, це дозволяє знаходитись в постійному доступі до навчальних матеріалів, самостійно розподіляти та економити свій час, перебувати в комфортному для себе місці. Проте дистанційне навчання пов'язано і з рядом труднощів, серед яких: втрата мотивації, проблеми з інтернет-з'єднанням, що підвищує стресовий рівень переживань, а також переважання письмової форми виконання завдань, що обмежує можливість більш зручного для окремих індивідів викладу знань усно [2].

Дослідники розглядають наступні *форми адаптації* студентів до навчання у ЗВО [7]:

Соціально-психологічна адаптація – процес інтеграції індивіда в нову соціальну групу, а також нове середовище (спільноту університету). Студент приймає норми та цінності середовища, налагоджує ділові та особистісні стосунки з іншими, самостверджується в групі.

Професійна адаптація включає в себе оволодіння необхідними для робочого процесу знаннями, навичками, мотивами та цілями, розуміння специфіки професії, пристосування до вимог університету, перехід від статусу школяра до студента.

Дидактична адаптація характеризує освоєння нових форм та методів навчальної діяльності, опрацювання літератури, самостійної організації роботи, набуття навичок конспектування тощо.

У залежності від індивідуальних особливостей адаптація може мати активний та пасивний характер. **При активній адаптації** студент не лише переймає нові норми та цінності, а й вибудовує власну діяльність та міжособистісні стосунки на

основі своєї індивідуальності. **Пасивна адаптація** характеризується конформним слідуванням за цінностями та правилами нової соціальної групи [8, с. 182].

Виділяють 3 фази адаптації до закладів вищої освіти:

початкова фаза триває від початку навчання до кінця першого семестру і полягає в психічному реагуванні організму особистості на нове середовище;

фаза перебудови пристосувальних механізмів, психічних процесів та динамічного стереотипу закінчується приблизно на середині другого семестру;

фаза формування стійкої адаптації здійснюється в третій фазі, що триває до кінця першого курсу.

Ми схилиємось до думки, що процес адаптації не закінчується після першого року навчання. Хоча перший курс і є найважчим та найбільш вирішальним, адаптація відбувається протягом всіх років навчання [4, с. 159]. Важливо зазначити, що близько 35% студентів не проходять успішно ці фази, тож адаптованості до умов закладу вищої освіти у них не виникає. Навіть на четвертому та шостому курсах можна виявити студентів, що не адаптувались повністю та не скористались можливостями, що мали під час навчання [8, с. 182].

Таким чином, адаптація студента до навчання – багатокомпонентний та важливий процес, що супроводжується певними змістовними труднощами. На успішність адаптації впливає низка різноманітних чинників: віддаленість від батьків, низька мотивація досягнення, рівень самооцінки та попередньої підготовки першокурсника, врахування викладачами необхідності перехідного періоду від шкільної системи [4, с. 159]. Вагому роль відіграють особистісні характеристики, що можуть сприяти швидкому освоєнню або навпаки його гальмувати.

1.2. Негативні риси особистості та їх роль в процесі адаптації студентів до навчання

Досліджуючи роль, яку відіграють якості особистості в процесі адаптації, вчені довгий час фокусувалися на «позитивних» особистісних рисах, підкреслюючи їхню важливість для успішного пристосування до навчання. Сьогодні науковців починають цікавити не лише «позитивні», а й «негативні» властивості, зростає кількість емпіричних досліджень, присвячених розумінню «темної» сторони особистості. Найбільшу увагу в окресленому проблемному полі приділяється вивченню рис, які отримали назву «Темної тріади». Концепт виник у 2002 році, коли Делрой Полхус та Кевін Вільямс, канадські дослідники, показали, що три психологічні риси – неклінічний нарцисизм, психопатія та макіавеллізм – формують своєрідну категорію властивостей, перспективних для вивчення різноманітних проявів особистості [19].

Вказані риси названі «темними», оскільки кожна з них стає причиною негативної (контрпродуктивної) поведінки людини, в тому числі і в навчанні. Так, «темну тріаду» називають «швидкою життєвою стратегією» або особливим «соціальним стилем, спрямованим на досягання своєї мети агресивними, імпульсивними, експлуаторськими діями, які є ефективними у перспективі короткотривалих соціальних відносин» [16]. Загалом, особи, наділені всіма трьома «темними» рисами, характеризуються недоброзичливою та маніпулятивною поведінкою, тенденцією до самопрезентації, емоційною холодністю, амбівалентністю, егоїзмом [19].

У дослідженнях зв'язку «Темної тріади» з рисами «Великої п'ятірки» встановлено, що всі три негативні характеристики від'ємно корелюють з доброзичливістю. Від'ємна кореляція простежується і з довготривалими стосунками [17, с. 760]. Проте, незважаючи на назву, риси «Темної тріади» не можуть бути однозначно визначені як дезадаптивні. Наше припущення полягає в тому, що вони можуть допомогти молодим людям досягати успіху в навчанні, адже поєднують в собі як аверсивні, так і адаптаційні моменти. Так, численні дослідження А. Фангема та Р. Хогана [13, 15] щодо ролі особистісних

характеристик в загальній успішності (стійкості стосунків, задоволеності спеціалізацією, активності та інтересі до життя) показують, що окреслені негативні риси особистості грають, по-перше, вагому, а, по-друге, не обов'язково негативну роль в різних контекстах. У праці Ю. Черткової «Авторитарність як компенсаторна характеристика» доведено, що негативні особистісні риси певною мірою виконують захисну функцію при взаємодії з навколишнім світом у потенційно стресових ситуаціях [9, с. 11]. Також була окреслена тенденція особистостей із високим рівнем прояву рис «Темної тріади» демонструвати перевагу у розвитку невербального інтелекту, що є важливим для студентів [19].

Властиві темнотріадним особистостям бажання схиляють їх до занять, що сприяють соціальному успіху. Люди з високим рівнем вираженості «Темної тріади» можуть використовувати стратегії самореклами та самоствердження, приваблювати інших (у нашому випадку – викладачів та одногрупників), відтісняти своїх конкурентів у навчальному процесі (наприклад, у боротьбі за стипендію). До того ж темнотріадні особистості, демонструючи впевненість у власних перевагах і всезнанні, оперуючи чарівливістю та майстерною комунікацією, досягають успіху в соціальних спільнотах. Студенти з окресленими негативними рисами потенційно можуть зачаровувати оточуючих, бути лідерами (наприклад, старостами), проявляти творчість та продуктивність в діяльності, демонструючи при цьому не лише стратегії маніпулювання, а й реальні значущі досягнення [3, с. 54].

1.3. Психологічний зміст вимірів «Темної тріади» та їх адаптивність в контексті навчання

1.3.1. Адаптивний потенціал макіавеллізму

Як психологічна категорія «макіавеллізм» починає розглядатися з 1970 р. з виходом праці Річарда Крісті та Флоренца Л. Гейтса «Дослідження

макіавеллізму», в якій авторами зазначалися основні ознаки макіавеллістичної особистості:

- 1) зосередженість виключно на досягненні своїх цілей, скоріше тактичних, ніж стратегічних (як наслідок – низька ідейність);
- 2) невизнання норм моралі, жорстке спілкування з оточуючими, використання їх як способу досягнення мети;
- 3) беземоційне ставлення до інших;
- 4) відсутність явної психопатології, адекватне сприйняття реальності, здатність до аналітичної оцінки ситуації [11].

Ми схилиємось до думки, як і дослідник макіавеллізму В. Шейнов [11], що, незважаючи на негативні особистісні характеристики, макіавеллісти впевнені у спілкуванні, цілеспрямовані, орієнтуються на результат, а не на інших людей. Особи з низьким рівнем розвитку макіавеллізму навпаки легко піддаються сторонньому впливу, боязкі, невпевнені у своїх рішеннях, що негативно впливає на досягнення цілей у їхній діяльності, в тому числі навчанні. Макіавеллісти більш обережні в поведінці, не «страждають» високою імпульсивністю, схильні ефективніше аналізувати можливі дії, передбачувати результати [14, с. 204]. Також виявлено, що такі особи менш схильні до тривожності та більш безстрашні, що дає їм змогу використовувати різні маніпулятивні тактики для пристосування, не відчуючи при цьому емоційного дискомфорту.

Беручи до уваги вищесказане, припускаємо, що макіавеллістичні студенти можуть достатньо добре адаптуватися, адже вибудовують власну стратегію поведінки з іншими людьми та впевнено і безстрашно крокують до бажаних результатів. Вони, хоч і вдаються до маніпуляцій, проте потенційно можуть отримати від цього вигоду, що сприятиме досягненню їхніх цілей (наприклад, отримання вищого балу від викладача чи можливість списати у колеги).

1.3.2. Нарцисизм як умова успішної соціальної адаптації

Дослідницями О. Шамшиковою та Н. Клепиковою неклінічний нарцисизм описується як віра у власну унікальність, потреба в постійній увазі і захопленні, маніпуляціях в міжособистісних стосунках, відсутність емпатії та провокуюча поведінка [10, с. 116]. Нарцисизм проявляється егоцентризмом, переконаністю в особливих правах, постійною демонстрацією переваги, марнославством.

На нашу думку, нарцисизм як риса має деякі адаптивні аспекти, оскільки сприяє високій самооцінці та впевненості, а також прямо корелює з екстравертованістю. О. Кернберг визначає «здоровий» нарцисизм як «психічний стан, який в нормі супроводжує гармонійний та інтегрований розвиток особистості». На його думку, риса є джерелом формування довготривалих міжстатевих стосунків, теплих взаємовідносин, підтримує прагнення бути в товаристві інших людей [5].

У дослідженні, присвяченому зв'язку нарцисизму з позитивним першим враженням, «більш нарцисичні» індивіди виявилися впевненішими у собі та активнішими в спілкуванні [20, с. 136]. Їх часто описують як «чарівливих» та «соціально привабливих», їхня екстравертованість та бажання подібатися викликають прихильність до цих осіб.

Вплив нарцисизму на міжособистісні стосунки зокрема вивчав Делрой Полхус [18]. Він досліджував робочі групи студентів, які збиралися щотижня на 20 хвилин протягом 7 тижнів поспіль. На кожній зустрічі була визначена окрема тема для обговорення (наприклад, свої позитивні та негативні якості, турботи, і занепокоєння). Після першої зустрічі нарцисичних студентів оцінювали як більш приємних, сумлінних, відкритих, компетентних та цікавих ровесників [20].

1.3.3. Психопатія як найбільш «темна» риса тріади

Авторами концепції «Темної тріади» зазначається, що субклінічна психопатія була виділена відносно нещодавно, у 1980–1990 рр., як проміжна риса між нормою

та патологією, що характеризується високою імпульсивністю, пошуком гострих відчуттів, слабкими переживаннями та низьким рівнем тривоги. Субклінічна психопатія передбачає низьку емпатію, емоційну холодність, схильність до асоціальної поведінки [19]. Такі особи вирізняються зухвалістю, черствістю та бездушністю, як правило, готові зробити або сказати практично все, що завгодно, щоб досягти свого. Психопатія характеризується зневагою до соціальних норм та прав оточуючих і вважається дослідниками особливо злякливою і, отже, найбільш «темною» рисою тріади [3, с. 53].

Студенти з високим рівнем психопатії можуть стимулювати «токсичність» в навчальному середовищі. Проте у 2010 р. Р. Хоган звернув увагу на адаптивні переваги за умови поєднання цієї характеристики з такими рисами як інтелект та фізична привабливість, що часто допомагає особі досягати переваги над іншими і навіть розвивати конструктивне лідерство у групі. [14, с. 213].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Процес адаптації студентів у ЗВО полягає в пристосуванні до нових умов навчання і взаємодії з новим соціальним середовищем та супроводжується низкою труднощів (криза становлення особистості, віддаленість від сім'ї, труднощі з навчальними форматами та методами тощо).

Основними видами адаптації студентів є соціально-психологічна, дидактична та професійна.

Вагому роль в успішності процесу адаптації відіграють особистісні риси студента. Серед них варто досліджувати не лише позитивні, а й негативні характеристики, зокрема «Темну тріаду», до якої належать неклінічний нарцисизм, психопатія та макіавеллізм. Незважаючи на те, що ці риси переважно стають джерелом контрпродуктивної поведінки людини, вони не можуть бути однозначно визначені як дезадаптивні, адже поєднують у собі як аверсивні, так і адаптативні моменти. Студенти з високими показниками макіавеллізму потенційно можуть ефективніше, ніж інші, досягати поставлених цілей, а психопатія сприяє отриманню переваги над іншими. Дослідження нарцистичних особистостей показують, що вони впевнені у собі, екстравертовані та привабливі для оточуючих. Це все дає простір для дослідження впливу цих рис на успішність адаптації студентів до навчання.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РИС «ТЕМНОЇ ТРІАДИ» НА УСПІШНІСТЬ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

2.1 Методологія та організація дослідження

Для того, щоб дослідити адаптивний потенціал «Темної тріади» та вплив негативних рис особистості на адаптацію студентів, були використані дві незалежні методики.

Вимірювання рис «Темної тріади» здійснювалось за допомогою короткого опитувальника «The Short Dark Triad, SD3», розробленого Делрой Полхусом та Кевіном Вільямсом в рамках їхньої концепції. Методика дозволяє оцінити рівень вираженості макіавеллізму, нарцисизму та психопатії, при тому, як зазначають автори, розглядаючи їх і як єдиний комплекс, і як три окремі компоненти, що відрізняються між собою.

Успішність адаптації студентів досліджувалась за допомогою методики для швидкої діагностики рівня адаптованості студентів до ЗВО М. Юркіної та О. Смирнова [12]. Розробка цього авторського опитувальника була зумовлена відсутністю інструментарію для комплексного аналізу процесу адаптації з мінімальними часовими витратами. Шкали методики відповідають видам адаптації до навчання, описаним нами у першому розділі. Це дає нам змогу оцінити рівень соціальної, дидактичної та професійної адаптації студентів окремо, співставляючи з показниками нарцисизму, макіавеллізму та психопатії. Таким чином, ми можемо простежити наявність чи відсутність зв'язку між окремими компонентами кожної з двох використаних нами методик. Швидкість проходження опитувальника адаптації, точність та диференційованість видів адаптації стали ключовими критеріями для вибору саме цієї методики в нашому дослідженні. Як зазначають самі автори, методика може бути використана

психологами вищих навчальних закладів з метою дослідження параметру «адаптація до ЗВО».

У нашому дослідженні взяли участь 62 студенти університету. З них була сформована вибірка у 25 осіб, 13 з яких – студенти 2-го курсу, 9 – 3-го курсу, 3 – 4-го курсу. Студенти першого курсу були долучені до дослідження, оскільки на момент дослідження термін їхнього навчання в університеті становив два тижні. На нашу думку, оцінка рівня адаптованості в такому випадку не є доцільною.

Вибірка формувалась на основі результатів опитувальника «Темної тріади», адже нас цікавили студенти з принаймні одним високим показником за шкалами нарцисизму, макіавеллізму та психопатії. Студенти, що не мали жодного високого результату, не потрапили до вибірки.

2.2 Взаємозв'язок рис «Темної тріади» із рівнем адаптованості студентів ЗВО

Отримавши і звівши дані за коротким опитувальником «Темної тріади» та методикою для швидкої діагностики рівня адаптованості студентів до ЗВО, ми проаналізували загальні результати.

Серед 25 опитаних студентів 5 мають високі показники за всіма трьома шкалами «Темної тріади», 7 – за двома, 13 – за однією зі шкал. Половина досліджуваних демонструють високі результати хоча б за однією з трьох шкал методики адаптації, що уже дає нам змогу стверджувати, що негативні риси особистості не є виключно дезадаптивними (див. дод. 1).

Для того, щоб підтвердити чи спростувати нашу гіпотезу, а також оцінити, наскільки сильним чи слабким є взаємозв'язок негативних рис із рівнем адаптації студентів, був проведений кореляційний аналіз. Для початку ми визначили середні значення вираженості «Темної тріади» та рівня адаптованості кожного студента (див. дод. 1). Між цими показниками простежується позитивна кореляція, наявний

прямий, хоч і слабкий зв'язок, що дає підстави говорити про певний адаптивний потенціал негативних рис особистості (див. Рис. 1).

Рис. 1

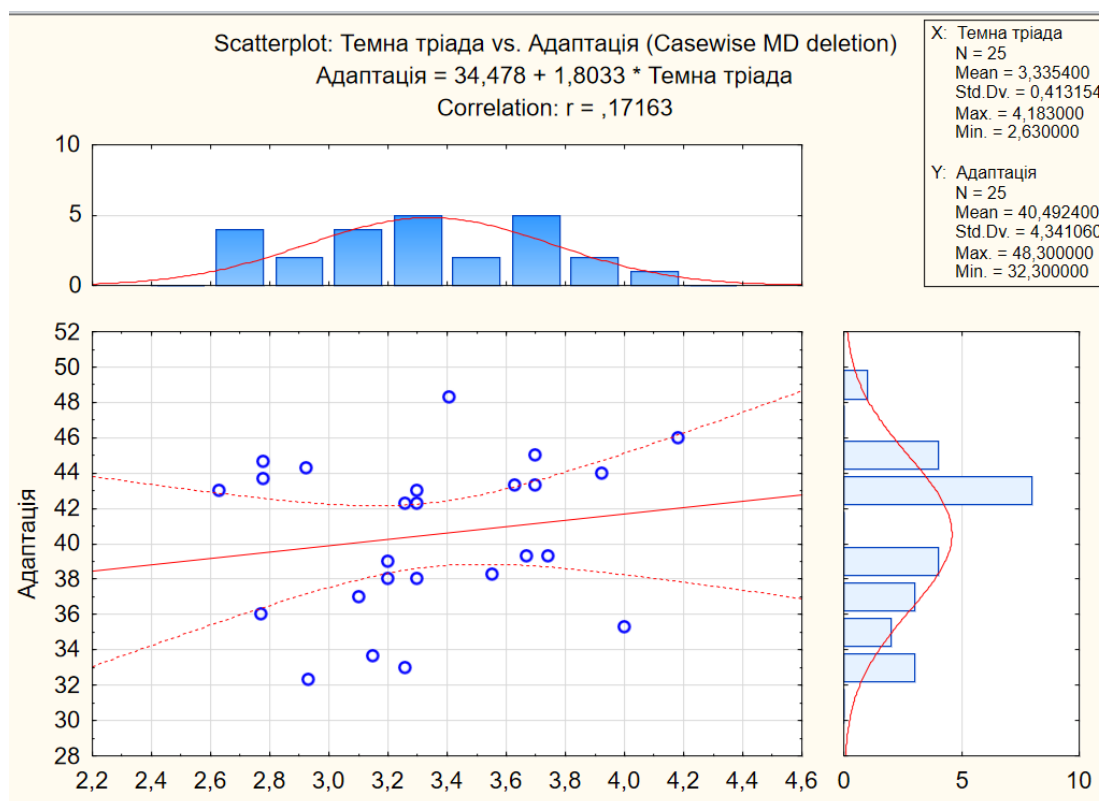

Рис.1 Кореляційний зв'язок між середніми значеннями компонентів Темної тріади та загальним рівнем адаптованості студентів.

Надалі були проаналізовані зв'язки окремих шкал «Темної тріади» зі шкалами видів адаптації.

Коефіцієнт кореляції *макіавеллізму* із загальними середніми показниками адаптованості студентів становить -0,245. Ця риса негативно корелює з усіма трьома видами адаптації, проте повністю заперечити її адаптивний потенціал на основі досліджуваної вибірки ми не можемо (див. табл. 1). У зведеній таблиці результатів (див. дод. 1) можна помітити, що деякі особи з високим рівнем

макіавеллізму отримали принаймні один високий показник успішності адаптації, що, безумовно, дає підстави не визначати макіавеллізм як виключно дезадаптивну рису. Адаптивні можливості цієї негативної характеристики у студентів потребують детального дослідження на більших вибірках.

Таблиця 1

Коефіцієнти кореляції макіавеллізму із показниками видів адаптації

	Соціальна адаптація	Дидактична адаптація	Професійна адаптація
Макіавеллізм	-0,354343	-0,071382	-0,125853

Нарцисизм негативно корелює з дидактичною адаптацією, проте має прямий помірний зв'язок з професійною та сильний зв'язок із соціальною адаптацією (див. табл. 2). Коефіцієнт кореляції цієї риси та середніх показників адаптованості є доволі високим – 0,458.

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції нарцисизму із показниками видів адаптації

	Соціальна адаптація	Дидактична адаптація	Професійна адаптація
Нарцисизм	0,675920	-0,047766	0,322188

На основі цих результатів ми бачимо позитивний вплив нарцисизму на успішність адаптації студентів до ЗВО, зокрема соціальної адаптації. Попри те, що нарцисистичні особистості скоріш за все мають труднощі з пристосуванням до нових форм та методів навчальної діяльності, їм легше засвоювати нові професійні знання, навички та мотиви. У таких студентів доволі успішно відбувається соціальна адаптація, вони схильні легко інтегруватися в нове соціальне середовище, налагоджувати особисті взаємини та самостверджуватися в групі.

Нарцистичні особистості впевнено та товарисько позиціонують себе, завойовуючи прихильність та задовольняючи своє прагнення в увазі. До того ж їхня віра у власні сили та бажання досягати переваги над іншими можуть стимулювати їх до ефективнішого та більш наполегливого освоєння професії, про що і свідчить позитивна кореляція нарцисизму з професійною адаптацією.

Позитивна кореляція помітна також між *психопатією* та такими видами адаптації, як соціальна і професійна, проте їхній зв'язок слабкий. Негативно ця риса корелює з дидактичною адаптацією (див. табл. 3). Загальний коефіцієнт кореляції психопатії та рівня адаптованості є позитивним, проте низьким – 0,0386.

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції психопатії із показниками видів адаптації

	Соціальна адаптація	Дидактична адаптація	Професійна адаптація
Психопатія	0,042008	-0,0329870	0,202594

Ці результати схожі з попередніми показниками кореляції нарцисизму, хоча позитивні зв'язки помітно слабші. Тож високий рівень психопатії не сприяє успішному освоєнню нових організаційних форм навчання, проте значною мірою не відображається на успішності соціальної інтеграції та професійного пристосування, а отже не є виключно дезадаптивним.

2.3. Практичні рекомендації для психологів ЗВО в досягненні адаптованості студентів

У контексті нашого дослідження доцільною є розробка рекомендацій для психологів, що працюють у ЗВО, в досягненні адаптованості студентів. Ми окреслили основні поради та кроки, які, на нашу думку, мають бути втілені

практичними психологами задля оптимального адаптаційного процесу серед молодих людей (зокрема тих, хто може мати високі показники «Темної тріади»):

1. Проводити соціально-психологічні дослідження (двічі на рік на початку кожного семестру) з метою виявити рівень адаптованості студентів до навчання та визначити труднощі, з якими вони стикаються. Дослідження дозволять окреслити загальний рівень успішності адаптації окремих навчальних груп, а також визначити студентів, що потребують особливої уваги та подальшої індивідуальної роботи.

2. Проводити індивідуальні заняття та консультації зі студентами, які мають труднощі з адаптацією. У рамках цього:

- сприяти розкриттю індивідуальних особливостей студента в умовах університету;
- досліджувати прояв рис «Темної тріади» в адаптаційному контексті;
- окреслювати та пояснювати молодій особі «здорові» виміри негативних характеристик;
- наголошувати на сильних сторонах цих рис, надавати поради, рекомендації та розробляти план дій з їхнього розвитку (наприклад, розвивати притаманну макіавеллістичним особистостям цілеспрямованість);
- розвивати навички позитивної соціальної поведінки, саморегуляції та самоконтролю;
- сприяти формуванню адекватної самооцінки та підвищенню мотивації до навчання;
- формувати позитивне відношення до свого “Я”.

3. Організовувати бесіди із викладачами та керівним складом ЗВО (деканами, кураторами тощо) з метою роз’яснення адаптаційних механізмів, динамічних процесів розвитку академічної групи, вікових психофізіологічних особливостей студентів, психічних станів, які супроводжують процес адаптації, а також адаптаційного потенціалу негативних рис особистості в цьому контексті.

4. Розробляти психологічні рекомендації для деканів, кураторів та викладачів щодо оптимізації навчально-виховного процесу.

5. Формувати почуття згуртованості студентів шляхом включення їх у групову взаємодію для вирішення поставлених завдань, проведення групових тренінгів, спільних рефлексій тощо.

6. Допомогати першокурсникам краще познайомитись один з одним, скоротити дистанцію в спілкуванні.

7. Проводити виховні години із групами студентів. Зокрема тематичні бесіди, що можуть стосуватися питань атмосфери в групі, толерантності, «негативних» якостей, конструктивного вирішення конфліктів, мотивації до успіху тощо.

8. Проводити індивідуальну та групову роботу з батьками:

- організовувати профілактичні бесіди, обговорення проблемних ситуацій студентів;

- викликати зацікавленість у батьків до студентського життя їхньої дитини;

- залучати батьків студентів до тісної взаємодії з куратором академічної групи, керівним складом університету.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На вибірці із 25 осіб ми дослідили зв'язок між рисами «Темної тріади» та адаптованістю студентів до навчання, використовуючи короткий опитувальник «The Short Dark Triad, SD3» і методику для швидкої діагностики рівня адаптованості студентів до ЗВО М. Юркіної та О. Смирнова. Половина досліджуваних демонструють високі результати принаймні за однією з трьох шкал методики адаптації.

Середні значення загального показника «Темної тріади» та рівня адаптованості кожного студента позитивно корелюють.

Проаналізовані зв'язки кожної із негативних рис – нарцисизму, макіавеллізму та психопатії – з усіма трьома видами адаптації окремо показують наступне:

Прямі зв'язки наявні між психопатією і нарцисизмом із професійною та соціальною адаптацією студентів до ЗВО.

Нарцистичні особистості демонструють доволі високі показники соціальної адаптованості, що неодмінно підтверджує адаптаційні можливості нарцисизму та рис «Темної тріади» в цілому.

Отримані результати покладені в основу рекомендацій з покращення рівня адаптованості студентів до навчання для практичних психологів, що працюють у ЗВО.

ВИСНОВКИ

В процесі теоретичного аналізу проблеми та проведеного емпіричного дослідження окреслено феномен рис «Темної тріади» та підтверджено його адаптаційний потенціал в контексті пристосування студентів до навчання. **Мета роботи досягнена, завдання виконані.** В дослідженні отримані результати переконують, що негативні риси особистості не є виключно контрпродуктивними в процесі адаптації до ЗВО, отже висунута нами **гіпотеза підтверджена.** Таким чином, можна зробити наступні висновки.

1. Адаптація студентів до ЗВО передбачає пристосування до нових умов навчання та входження в нове соціальне середовище і є важливим та проблемним етапом життя. Молоді люди зіштовхуються з низкою труднощів, серед яких криза вибору життєвого шляху, зміна оточення, незвичні умови життєдіяльності, віддалення від сім'ї, опанування нових навчальних методів тощо. Ми виявили, що існують три основні види адаптації студентів: соціально-психологічна, професійна та дидактична. Встановлено, що процес адаптації не закінчується після першого року навчання, а на його успішність впливає багато факторів, одним із яких є особистісні характеристики студента.

2. При вивченні питання про роль, яку відіграють якості особистості в процесі адаптації, варто фокусувати дослідження не лише на «позитивних», а й на «негативних» рисах. Такі характеристики як риси «Темної тріади», не можуть бути визначені як виключно дезадаптивні. Негативні особистісні риси виконують захисну функцію у потенційно стресових ситуаціях, сприяють розвитку невербального інтелекту та досягненню успіху в соціальних спільнотах, що потенційно може впливати на успішність адаптації студентів до навчання.

3. Студенти із високими показниками рис «Темної тріади» демонструють здебільшого середні та високі показники успішності адаптації, між середніми значеннями цих показників наявний слабкий, проте прямий кореляційний зв'язок. Це дає підстави стверджувати, що негативні риси особистості мають адаптаційний потенціал і не є виключно дезадаптивними в контексті пристосування студентів до навчання у ЗВО.

4. Позитивна кореляція простежується між показниками нарцисизму і психопатії із загальними показниками адаптованості. Макіавеллізм негативно корелює з усіма трьома видами адаптації, проте повністю заперечувати адаптаційний потенціал цієї риси неможливо. Зв'язки психопатії з показниками адаптованості прямі, проте слабкі, на відміну від нарцисизму, який має позитивну кореляцію і сильний зв'язок із показниками соціальної адаптації та може визначати її успішність.

5. Рекомендації з покращення рівня адаптованості студентів для практичних психологів ЗВО полягають, по-перше, в проведенні психологічних досліджень проблеми, а, по-друге, індивідуальній та груповій роботі зі студентами, керівним складом університету, викладачами та батьками.

Отримані результати вказують на перспективність подальшого вивчення проблеми. Доцільним є проведення дослідження на основі більшої вибірки групи, а також детальніше вивчення адаптаційного потенціалу нарцисизму, який виявився рисою, що найбільше впливає на успішність адаптації студентів, до того ж переважно позитивно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрович П. И. Психологическая адаптация студентов к обучению в высшем учебном заведении [Електронний ресурс] – 2015. – URL. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/143993709.pdf>
2. Бужинська С. М. Адаптація студентів ЗВО до дистанційного навчання: психологічний аспект / С. М. Бужинська, С. Є. Стрюкова / Наукове забезпечення технологічного прогресу ХХІ сторіччя Том 3. Чернівці. МЦНД – 2020.
3. Гордієнко А. В. Темна триада особистості у творчості та досягненнях студентів [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23072/Hordiienko_Temna_triada_osobystosti_u_tvorchosti_ta_dosiahnenniakh_studentiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Евстегнеева А.А. Программа «Творческая учеба» как средство адаптации студентов первого курса к условиям обучения в вузе [Електронний ресурс] – 2013. – URL. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/programmma-tvorcheskaya-ucheba-kak-sredstvo-adaptatsii-studentov-pervogo-kursa-k-usloviyam-obucheniya-v-vuze/viewer>
5. Кернберг О. Ф. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии. - М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 460 с.
6. Лабезна Л. П. Соціально-психологічні детермінанти адаптивної копінг-поведінки студентської молоді в освітніх закладах різного типу / Л. П. Лабезна / Автореферат. Сєвєродонецьк – 2017.
7. Левківська Г. П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навч. посібник / Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. – К. : Либідь, 2001. – 128 с.
8. Спіріна Т. П. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі / Т. П. Спіріна, Ю. Є. Зарюгіна //

Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 32. – С. 182–184.

9. Черткова Ю. Д., Егорова М. С., Паршикова О. В., Ржанова И. Е. Авторитарность как компенсаторная характеристика // Психологические исследования. – 2017. – Т. 10. – № 56.

10. Шамшикова О. А. Опросник «Нарциссические черты личности» / О. А. Шамшикова, Н. М. Клепикова // Психологический журнал. – 2010. – Т. 31(2). – С. 114–128.

11. Шейнов В. П. Макисеаллизм личности: кто умело манипулирует людьми / В. П. Шейнов. Минск: Харвест – 2012. – 416 с.

12. Юркина М. С., Смирнов А. А. Разработка и апробация методики для экспресс-диагностики уровня адаптированности студентов к вузу [Электронный ресурс] – 2015. – URL. – Режим доступа:

<https://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-i-aprobatsiya-metodiki-dlya-ekspress-diaagnostiki-urovnya-adaptirovannosti-studentov-k-vuzu/viewer>

13. Furnham A., Trickey G., Hyde G. Bright aspects to dark side traits: Dark side traits associated with work success // Personality and Individual Differences. – 2012. – Т. 52. – № 8. – P. 908–913.

14. Furnham A. The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review / A. Furnham, S. Richards, D. Paulhus // – 2013. – P. 199-216.

15. Hogan R., Hogan J. Assessing leadership: A view from the dark side // International Journal of Selection and assessment. – 2001. – Т. 9. – № 1–2. – P. 40–51.

16. Jonason, P. The Dirty Dozen: A Concise Measure of the Dark Triad / P. Jonason, G. Webster // Psychological Assessment. – 2010. – Vol. 22. – P. 420–432.

17. Jonason P. Mate-selection and the Dark Triad. Facilitating a short-term mating strategy and creating a volatile environmental / P. Jonason, V. Luevano // Personality and Individual Differences. – 2011. – Vol. 6. – P. 759–763.

18. Paulhus, D. L. Interpersonal and intrapsychic adaptiveness of trait self-enhancement: A mixed blessing? *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1998. – 74(5). – P. 1197–1208.
19. Paulhus D. The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy/ D. Paulhus, K. Williams // *Journal of Research in Personality*. – 2002. – Vol. 36.
20. Schmukle S. C., Egloff B., Back M. D. Why Are Narcissists so Charming at First Sight? Decoding the Narcissism–Popularity Link at Zero Acquaintance. *Journal of Personality and Social Psychology*. – 2010. – N. 98(1). – P. 132–145.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Зведена таблиця результатів

№	Ініціал я (ПІБ)	Курс	Макіавеллізм	Нарцисизм	Психопатія	Соціальна адаптація	Дидактична адаптація	Професійна адаптація	Середні показники «Темної тріади»	Середні показники адаптації
1	ДВГ	3	3,44	4	1,33	48	29	56	2,9	44,3
2	КСВ	3	4,11	4,11	2,89	46	31	58	3,7	45
3	ММА	4	3,8	3,9	1,9	38	28	51	3,2	39
4	ЯОВ	4	3,78	4,11	2,33	52	35	58	3,4	48,3
5	РАС	2	3,2	4,1	2,7	41	24	49	3,3	38
6	ПАС	2	4,33	3,11	2,33	32	25	42	3,26	33
7	СТП	3	3,89	2,78	3	37	27	50	3,2	38
8	СВР	3	3,56	2,22	3,67	34	24	43	3,15	33,67
9	ШАП	3	4,44	3,22	2,11	42	27	58	3,257	42,3
10	ШВВ	2	4,33	3,56	3,33	44	26	48	3,74	39,3
11	ШЮВ	4	4,11	4,22	2,56	41	28	61	3,63	43,3
12	ВКГ	2	3,3	4,4	2,2	48	30	51	3,3	43
13	ОМО	2	4	2,4	1,9	38	29	41	2,77	36
14	БСВ	3	5	4,6	2,4	40	26	40	4	35,3
15	МАЮ	2	4	3,89	3,11	42	25	51	3,67	39,3
16	ЛГР	2	4,33	4,22	4	48	26	64	4,183	46
17	ГММ	2	4,3	3,1	1,4	31	25	41	2,93	32,3
18	ШДМ	3	4,22	3,22	2,56	40	27	60	3,3	42,3
19	АМГ	2	4,22	4,44	2,44	48	31	51	3,7	43,3
20	ФВЮ	2	4,33	4,22	3,22	48	26	58	3,923	44
21	БАО	2	4,33	3,11	3,22	35	25	55	3,553	38,3
22	КЮ	3	2,22	3,78	1,89	48	28	53	2,63	43
23	ШЄА	2	4,3	3,1	1,9	38	26	47	3,1	37
24	ЮВП	2	4,22	2,11	2	37	39	55	2,78	43,67
25	ШАВ	3	3	3,56	1,78	48	28	58	2,78	44,67

Червоним кольором виділені високі показники.